

Организации Объединенных Наций (ПРООН). Електронний ресурс. Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf.

6. Резюме. Доклад о человеческом развитии 2014. Обеспечение устойчивого прогресса человечества: уменьшение уязвимости и формирование жизнестойкости. Опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-summary-ru.pdf>.
7. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. Опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). Електронний ресурс. Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2013_ru.pdf.
8. U21 Ranking of National Higher Education Systems. A project sponsored by Universitas 21. May 2016. The project is based at the Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research University of Melbourne. Електронний ресурс. Режим доступу: www.universitas21.com/RelatedFile/Download/672.

УДК 338(336.1)

О.М. Чистяк

ОДНОФАКТОРНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Зроблено спробу побудови оптимістичного та песимістичного прогнозів обсягів видатків на оборону України на період до 2020 року. Складено трендову модель зростання обсягів видатків на оборону на період до 2020 року.

Ключові слова *однофакторне прогнозування, фінансові ресурси Збройних Сил України, трендова модель.*

Сделана попытка построения оптимистического и пессимистического прогнозов объемов расходов на оборону Украины на период до 2020 года. Составлен трендовую модель роста объемов расходов на оборону на период до 2020 года.

Ключевые слова *однофакторное прогнозирование, финансовые ресурсы Вооруженных Сил Украины, трендовая модель.*

The article attempts to build optimistic and pessimistic forecasts expenditures for defense of Ukraine till 2020. Done model trend growth in defense spending for the period until 2020.

Keywords *univariate forecasting, financial resources of the Armed Forces of Ukraine, the trend model.*

Актуальність.

Прийняття Стратегічного оборонного бюлетеня України [1] обумовлено наявністю воєнної загрози з боку Російської Федерації, яка має довгостроковий характер та вимагає підвищення рівня обороноздатності держави. Стратегічний оборонний бюлетень України - це концептуальний документ, що має стати дорожньою картою оборонної реформи. На його основі розробляється Державна програма розвитку Збройних Сил України та державні програми розвитку інших військових формувань; державні цільові програми, спрямовані на створення нових зразків озброєння та військової техніки, будівництво важливих військових

об'єктів, розв'язання інших проблем в сфері оборони, що потребують державної підтримки.

Метою проведення оборонної реформи в Україні є набуття та підтримання силами оборони необхідного рівня бойової готовності і здатності до виконання завдань оборони держави (оборонних спроможностей), ефективного реагування на виникаючі воєнні загрози й воєнно-політичні виклики національній безпеці, підвищення рівня оперативної сумісності Збройних Сил України та інших військових формувань з підрозділами збройних сил держав – членів НАТО та ЄС до виконання спільних завдань в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки.

Для уніфікації збройних сил всіх 28-и країн-членів Альянсу там прийняті так звані стандартизаційні угоди (англ. Standardization Agreement - STANAG), які дозволяють найбільш ефективно здійснювати спільне управління силами і засобами збройних сил, проведення спільних операцій і місій, бойову підготовку, технічне оснащення армій, розробку і виробництво озброєння і військової техніки. Впровадження доктрин та «станегів» (угод про стандарти НАТО) у діяльність ЗСУ, зокрема стандартизація у сфері логістичного забезпечення, використання спільних процедур та порядку підготовки особового складу та підрозділів, подальша реорганізація структур системи логістики, а також участь у багатонаціональних логістичних проектах (рис. 1) забезпечили досягнення належного рівня взаємо" сумісності системи логістики ЗСУ із системами логістики збройних сил інших держав – членів НАТО.

Протягом 2017-2020 років планується провести систему фінансового забезпечення ЗСУ до стандартів та норм країн НАТО. За цими нормами видатки оборонного

бюджету розподіляються наступним чином: 50% на утримання ЗСУ, 20% на підготовку військ та 30% на розвиток озброєння та військової техніки

Досягнення визначеної мети оборонної реформи здійснюватиметься з урахуванням актуальних та прогнозованих ресурсних обмежень шляхом імплементації розподілених відповідно до пріоритетності таких стратегічних цілей:

перша – об'єднане керівництво силами оборони, що здійснюється відповідно до принципів і стандартів, прийнятих державами – членами НАТО;

друга – ефективна політика, системи планування і управління ресурсами в секторі оборони з використанням сучасних євроатлантичних підходів;

третья – оперативні (бойові, спеціальні) спроможності сил оборони, необхідні для гарантованої відсічі збройній агресії, оборони держави, підтримання миру та міжнародної безпеки;

четверта – об'єднана система логістики і система медичного забезпечення, здатні надати підтримку всім компонентам сил оборони;

п'ята – професіоналізація сил оборони та створення необхідного військового резерву.

Відповідно до прийнятої Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [2] найбільш актуальними нерозв'язаними проблемами у секторі безпеки і оборони залишаються: неефективність механізму запобігання та нейтралізації сучасних загроз національній безпеці України; довготривале фінансове та матеріальне забезпечення складових сектору безпеки і оборони за залишковим принципом; незавершеність процесу побудови ефективної системи управління ресурсами у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці.

Планування розвитку сектору безпеки і оборони спрямовуватиметься на досягнення необхідних можливостей (спроможностей) складових сектору безпеки і оборони з урахуванням прогнозу загроз національній безпеці України і здійснюватиметься шляхом:

- інтеграції системи планування розвитку сектору безпеки і оборони до системи державного прогнозування та стратегічного планування;
- узгодження планування розвитку сектору безпеки і оборони з бюджетним плануванням з урахуванням соціально-економічного розвитку держави;
- запровадження системи планування на основі спроможностей у всіх складових сектору безпеки і оборони, узгоджуючи цей процес з програмно-цільовим та іншими сучасними методами планування фінансових та інших матеріально-технічних ресурсів з подальшим розробленням концепції розвитку спільних спроможностей сектору безпеки і оборони.

Фінансування потреб розвитку складових сектору безпеки і оборони передбачається здійснювати за рахунок бюджетних коштів в обсягах, розмір яких визначатиметься щороку в законі про Державний бюджет України, та інших джерел, не заборонених законодавством. Виконання Концепції потребуватиме спрямування щорічно на фінансування сектору безпеки і оборони не менше 5 відсотків від валового внутрішнього продукту щороку, зокрема на видатки на оборону – не менше 3 відсотків валового внутрішнього продукту щороку.

Прийняття Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО на 2016 рік [3] ставить розвиток особливого партнерства з НАТО пріоритетним напрямом безпекової політики України. Виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської

системи безпеки, основу якої становить НАТО, Україна поглиблюватиме співробітництво з Північноатлантичним альянсом з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації.

Аналіз останніх досліджень.

Особливості фінансового планування збройних сил у різний час розкриті в роботах С.Ф. Вікулова [4, 5], О.І. Пожарова [6-8], М.К. Смирнова [9], С.М. Єрмакова [10] та ін.

В системі військово-економічних відносин держави важлива роль належить фінансам збройних сил. Вони завжди розглядалися військовими економістами як основний дієвий засіб забезпечення високої бойової готовності збройних сил з найменшими витратами ресурсів і засобів [11]. Це обумовлює необхідність детального дослідження фінансово-економічної діяльності Збройних Сил України на сучасному етапі розвитку держави.

Невирішена раніше частина загальної проблеми.

Незважаючи на наявність певної кількості публікацій з досліджуваних питань, теоретичні та емпіричні розробки щодо методів та моделей прогнозування, прогнозування фінансових ресурсів для Збройних Сил України представляють собою актуальний напрямок наукового дослідження. Важливим напрямом розвитку Збройних Сил України є досягнення стратегічних цілей, за умов достатнього фінансового забезпечення.

Метою дослідження є дослідження та виявлення основних тенденцій здійснення фінансового прогнозування у Збройних Силах України. База для аналізу – сумарні обсяги фінансових ресурсів Збройних Сил України за період 2001-2013 рр. Керуючись сценарним підходом до прогнозування, слід вилучити з аналізу дані 2014-2016 років, що характеризувались суттєвим

відхиленням від загальної тенденції розвитку через вплив військово-політичної та економічної ситуації в Україні.

Об'єктом дослідження є ряд динаміки обсягів видатків аналізується за допомогою основних ланцюгових і базисних показників: абсолютний приріст ($\Delta_{л}$ і $\Delta_{б}$ відповідно), коефіцієнт зростання ($K_{л}$, $K_{б}$), темп зростання ($T_{р,л}$, $T_{р,б}$), темп приросту ($T_{пр,л}$, $T_{пр,б}$), абсолютне значення 1% приросту A_i (таблиця 1).

Таким чином, дані демонструють позитивну динаміку із незначним скороченням загальних обсягів видатків на оборону в 2009 і 2012 роках.

Ланцюговий показник абсолютного приросту показує, на скільки млн. грн. змінювався обсяг видатків в кожному наступному році в порівнянні з попереднім. Найбільше абсолютне зростання властиве для 2013 року. Базовий показник абсолютного приросту дозволяє визначити, на скільки млн. грн. змінювався обсяг видатків в кожному році зазначеного періоду в порівнянні з базовим 2001 роком.

Виклад основного матеріалу.

Розрахунок показників аналізу рядів динаміки проводиться на ланцюговій (кожен рівень ряду динаміки порівнювати с попереднім) та базисній (кожен рівень ряду динаміки порівнювати з базою порівняння, звичайно першій рівень ряду динаміки) основі. Формули для розрахунку наведені в таблиці 1.

Аналіз динамічних рядів потребує порівняння швидкості змін ознаки. Зробити це можливо шляхом порівняння між собою середніх темпів зростання (зменшення), розрахованих за кожний такий відрізок часу в межах ряду динаміки.

Таблиця 1.
Формули для розрахунку показників аналізу рядів динаміки.

Показники	базисні	ланцюгові	середні
Абсолютний приріст	$\Delta_y^b = y_i - y_0$	$\Delta_y^n = y_i - y_{i-1}$	$\bar{\Delta}_y = \frac{\sum \Delta_y^n}{n-1} = \frac{y_n - y_1}{n-1}$
Темп зростання	$T_{zp}^b = \frac{y_i}{y_0} \cdot 100$	$T_{zp}^n = \frac{y_i}{y_{i-1}} \cdot 100$	$\bar{T}_{zp} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} \cdot 100$
Темп приросту	$T_{np}^b = \frac{\Delta_y^b}{y_0} \cdot 100$ $T_{np}^b = T_{zp}^b - 100$	$T_{np}^n = \frac{\Delta_y^n}{y_{i-1}} \cdot 100$ $T_{np}^n = T_{zp}^n - 100$	$\bar{T}_{np} = \bar{T}_{zp} - 100$
Абсолютне значення 1% приросту	-	$A_i = \frac{\Delta_y^n}{T_{np}^n}$ $A_i = \frac{y_{i-1}}{100}$	$\bar{A}_i = \frac{\sum_{i=1}^m A_i}{m}$

Коефіцієнт прискорення (сповільнення)

використовується для порівняння швидкості зміни ознаки в окремі відрізки часу всередині ряду динаміки. Для його розрахунку ряд динаміки поділяють на 2 півперіоди, для кожного з яких розраховують середні темпи зростання (зменшення), а потім знаходять співвідношення цих величин між собою (наступного на попередній):

$$K_{np.(cn)} = \frac{\bar{T}_2}{\bar{T}_1}$$

Висновок про отриманий результат слід робити у залежності від того, про які середні темпи йдеться: зростання чи зниження, та більший чи менший за одиницю є сам шуканий коефіцієнт (табл. 2).

Досліджувані змінні:

Gm – видатки Державного бюджету України на оборону [13]

Δ_l – абсолютний приріст ланцюговий

Δ_b – абсолютний приріст базисний

K_l – Коефіцієнт зростання ланцюговий

K_b – Коефіцієнт зростання базисний

$T_{p,l}$, % – темп зростання ланцюговий

$T_{p,b}$, % – темп зростання базисний

$T_{pr,l}$, % – темп приросту ланцюговий

$T_{pr,b}$, % – темп приросту базисний

A_i , - абсолютне значення приросту

Абсолютне значення приросту на 2013 рік є найбільшим позитивним числом, тому що характеризує збільшення обсягів за весь період 2001-2013 рр. (на 10 751,5 млн. грн.)

Коефіцієнт зростання відображає, у скільки разів змінювався обсяг видатків на оборону в кожному році в порівнянні з попереднім (ланцюговий) і з базовим 2001 роком (базовий показник).

Таблиця 2.
Аналіз динаміки обсягів фінансових ресурсів Збройних Сил України за період 2001-2013 рр.

Роки	G _т , млн. грн.	Δ _г , млн. грн.	Δ _б , млн. грн	K _л	K _б	T _{р.л.} , %	T _{р.б.} , %	T _{пр.л.} , %	T _{пр.б.} , %	A _г , млн. грн.
2001	3565,50	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	3694,00	128,50	128,50	1,04	1,04	103,60	103,60	3,60	3,60	35,66
2003	4448,40	754,40	882,90	1,20	1,25	120,42	124,76	20,42	24,76	36,94
2004	5503,90	1055,50	1938,40	1,24	1,54	123,73	154,37	23,73	54,37	44,48
2005	5925,70	421,80	2360,20	1,08	1,66	107,66	166,20	7,66	66,20	55,04
2006	5925,70	0,00	2360,20	1,00	1,66	100,00	166,20	0,00	66,20	59,26
2007	7557,60	1631,90	3992,10	1,28	2,12	127,54	211,96	27,54	111,96	59,26
2008	8907,20	1349,60	5341,70	1,18	2,50	117,86	249,82	17,86	149,82	75,58
2009	7428,50	-1478,70	3863,00	0,83	2,08	83,40	208,34	-16,60	108,34	89,07
2010	9052,80	1624,30	5487,30	1,22	2,54	121,87	253,90	21,87	153,90	74,29
2011	11594,40	2541,60	8028,90	1,28	3,25	128,08	325,18	28,08	225,18	90,53
2012	10954,60	-639,80	7389,10	0,94	3,07	94,48	307,24	-5,52	207,24	115,94
2013	14317,00	3362,40	10751,50	1,31	4,02	130,69	401,54	30,69	301,54	109,55

За весь період обсяг фінансування ЗСУ збільшився в 4,02 разів і продовжує збільшуватися.

Темп зростання і темп приросту – взаємозалежні показники. Їх розрахунок необхідний для визначення, на скільки процентів змінювався обсяг видатків. В даному випадку ланцюговий темп приросту є величиною, що більше коливається, а базовий – величиною, що поступово збільшується, яка в 2013 р. склала 301,54%. Відтак за 2001-2013 обсяг видатків на оборону збільшився на 301,54%.

Абсолютне значення 1% приросту вказує на абсолютну величину, яка доводиться на кожний процент приросту. Найбільше значення у 2013 році говорить про те, що в цьому році на 1% приросту довелося 109,55 млн. грн.

Для розрахунку середніх показників аналізу рядів динаміки використовуються такі показники, як середній абсолютний приріст ($\Delta_{серед.}$), середній коефіцієнт зростання ($K_{р\ серед.}$), середньорічний темп зростання ($T_{р\ серед.}$), середньорічний темп приросту ($T_{пр\ серед.}$), середнє абсолютне значення 1% приросту $A_{серед.}$ (таблиця 3).

Таким чином, обсяг видатків на оборону упродовж зазначеного періоду збільшувався в середньому щорічно на 895,96 млн. грн., або в 1,13 разів. Це констатує нарощення обсягів в середньому на 13,27%, причому на кожний процент приросту доводилося в середньому 70,46 млн. грн.

Для розрахунку коефіцієнта прискорення/уповільнення весь період поділений на два півперіоди: 2001-2007 і 2008-2013, визначені середні темпи зростання ($T_{р\ 01-07}$, $T_{р\ 08-13}$) за даними періодами (таблиця 3).

Оскільки $K_{приск/упов.} = 1 > 0,9761$;

$T_{р\ 01-07} = 113,8262 > 100$;

$T_{р\ 08-13} = 111,7031 > 100$;

$T_{р\ 01-07} > T_{р\ 03-08}$,

Розрахунок середніх показників і коефіцієнту прискорення/уповільнення для аналізу динаміки прогнозування фінансових ресурсів Збройних Сил України за період 2001-2013 рр.

Показник	Значення	Од. виміру
$\Delta_{серед.}$	895,96	млн. грн.
$K_p_{серед.}$	1,13	
$T_p_{серед.}$	113,28	%
$T_{np\ серед.}$	13,28	%
$A_{серед.}$	70,47	млн. грн.
$T_{p\ 01-07}$	113,83	%
$T_{p\ 08-13}$	111,71	%
$K_{приск/упов.}$	0,98	

Можна констатувати уповільнення зростання обсягів видатків на оборону у 2001-2007 рр. порівняно з 2008-2013 рр.

Для визначення тенденції та прогнозування подальшої зміни обсягів видатків на оборону ЗСУ побудовано трендову модель (рис. 1) і проведена оцінка її за такими показниками й критеріями, як критерій Фішера, критерій Дарбіна-Уотсона, коефіцієнт детермінації та відносна помилка апроксимації.

Відносна помилка апроксимації дорівнює 0,064 (характеристики залишків), тобто 6,4%, що менше 15%, відтак можна стверджувати про достатню точність прогнозування.

Критерій Дарбіна-Уотсона дорівнює 1,8, тобто знаходиться в інтервалі від табличного d_2 (0,7) до 2. Це свідчить про те, що автокореляції немає, відтак специфікація регресії виконана правильно (правильно визначений тип залежності).

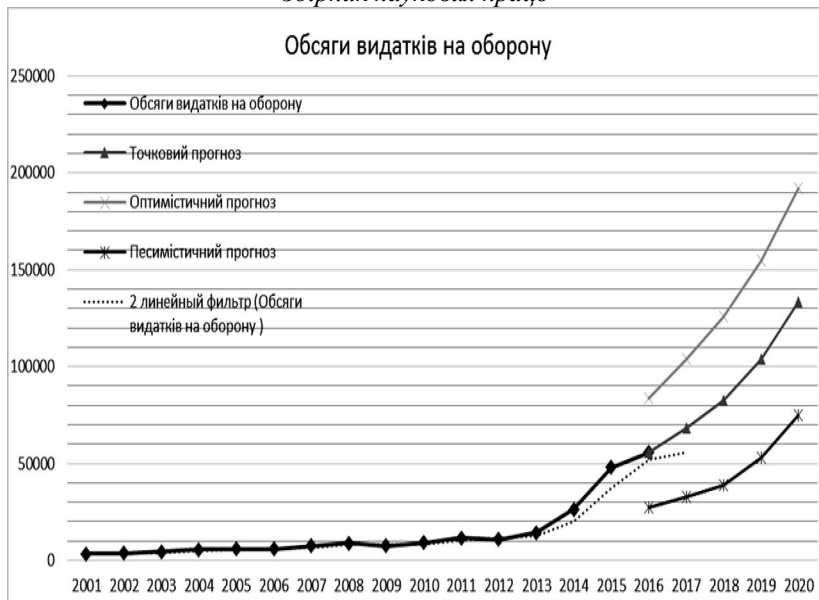

Рис. 1. Трендова модель зростання обсягів видатків на оборону на період до 2020 року.

Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,975 (характеристики залишків), що більше 0,7, а отже зв'язок між змінними рівняння функції тісний.

Критерій Фішера: $F_{крит.} = 4,10$ (при кількості ступенів свободи 2 і 10, з рівень значимості 0,05); $F_{розрах.} = 191,17$. У даному випадку з імовірністю 95% $F_{розрах.} > F_{крит.}$, отже модель адекватно відображає загальну тенденцію розвитку.

Таким чином, на основі даної моделі можна спрогнозувати обсяги видатків на оборону за точковим, оптимістичним та песимістичним прогнозами на основі кривої зростання на 2016-2020 роки (таблиця 4).

Прогнозні значення для обсягів видатків на оборону за 2016-2020 рр. на основі кривої зростання, млн. грн.

Роки	Точковий прогноз	Оптимістичний прогноз	Песимістичний прогноз
2016	55600,00	83586,00	27614,00
2017	68326,00	103942,00	32710,00
2018	82319,00	125565,00	39073,00
2019	103942,00	154818,00	53066,00
2020	133195,00	191701,00	74689,00

Висновок

Таким чином, проведений аналіз прогнозування фінансових ресурсів Збройних Сил України з 2001 року дозволяє зробити висновок про позитивну тенденцію розвитку. Звичайно військово-політична та економічні ситуація мала значний вплив на всі сторони фінансово-економічних відносин. Тому з метою мінімізації відхилень від загальної тенденції було визнано раціональним використання сценарного підходу.

З 2001 року розмір асигнувань Збройних Сил України має позитивну динаміку із незначним скороченням загальних обсягів у 2009 та 2012 роках. У цілому за весь період 2001-2013 рр. обсяги фінансових ресурсів збільшилися на 10751,5 млн. грн., або 1359,0 %, за період 2014-2016 рр. обсяги фінансових ресурсів збільшилися на 29253,0 млн. грн., або 298,0 %,

У середньому щорічно за період, що аналізується, обсяги фінансових ресурсів збільшувалися на 895,96 млн. грн. Це констатує нарощення обсягів в середньому на 113%, причому на кожний процент приросту за період 2001-2013 рр. доводилося в середньому 70,46 млн. грн., за період 2014-2016 рр. – 371,6 млн. грн.

Таким чином за загального обсягу оборонного бюджету 55,6 млрд. грн., структура видатків МОУ у 2016 році наступна: 11,5 млрд. грн. (20%) — розвиток озброєння та військової техніки, 3,2 млрд. грн. (6%) — підготовка ЗСУ, 40,9 млрд. грн. (74%) — утримання ЗСУ. За оптимістичного прогнозу 83,5 млрд. грн. структура видатків МОУ за стандартами НАТО мала складати: 25,1 млрд. грн. (30%) — розвиток озброєння та військової техніки, 16,7 млрд. грн. (20%) — підготовка ЗСУ, 41,7 млрд. грн. (50%) — утримання ЗСУ.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України". [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137.html> (дата звернення 30.06.16). — Заголовок з екрана.
2. Указ Президента України від 14 березня 2016р. № 92/2016 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України. [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832.html> (дата звернення 30.06.16). — Заголовок з екрана.
3. Указ Президента України від 14 лютого 2016р. № 45/2016 Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО на 2016 рік. [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/452016-19779.html> (дата звернення 30.06.16). — Заголовок з екрана.
4. Жуков Т.П., Викулов С.Ф. Военно-экономический анализ и; исследование операций.- М.: Воениздат. 1987 - 440 с.
5. Викулов С.Ф. Современные проблемы экономического обеспечения оборонной безопасности России: Учебное пособие. – М.: ВФЭФ при ФА при Правительстве РФ, 1997.- 145 е.
6. Пожаров А.И: Экономика национальной безопасности. // Военная мысль. -1998. – № 3. - С.64.
7. Военная экономика: теория актуальные проблемы./ Под ред. А.И: Пожарова. – М.: Военное издательство, 1999. – 368 с.

8. Пожаров А. И., Гребеник В. В. Теория военной экономики: необходимость новой парадигмы. // Вооружение и экономика. – 2009. – №3 (7). – С. 84–89.
9. Военный бюджет в системе: военно-финансовой; политики государства: Учебное пособие / Под ред. М.К. Смирнова - М.: ВФЭФ, 1995.-55 с.
10. Ермаков С.М; Экономика Вооруженных Сил: Учебное пособие. – М.: Воениздат, 1989.- 216 с.
11. Семенова Е.Г., Смирнова М.С. Основы эконометрического анализа: учеб. пособие / Е.Г. Семенова, М.С. Смирнова; ГУАП. - СПб., 2006. - 72 с.
12. СІПРІ 2014: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ./Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Разумкова; Редкол. укр. вид.: Л.Шангіна (головний редактор) та ін. – К.: Заповіт, 2015. – 544с.
13. Закони України Про Державний бюджет України на відповідний рік. додаток 3: [сайт]. – Режим доступу: <http://mil.gov.ua>.

УДК 338.24:331.1

Л.І. Бажан, І.В. Яблоков

Концептуальні засади поведінкових наук як теорії людських ресурсів

Досліджено взаємозв'язок між поведінковими науками, теорією людських ресурсів та персоналом організації. Досліджені концептуальні підходи до управління людськими ресурсами у взаємозв'язку з їх поведінкою. Розглянуто процес трансформації в напрямку від управління персоналом до управління людськими ресурсами в умовах зростання конкуренції.

Ключові слова: поведінка, людські ресурси, людський потенціал, організація, персонал, конкуренція.

Исследована взаимосвязь между поведенческими науками, теорией человеческих ресурсов и персоналом.